بسم الله الرحمن الرحيم

Avrupa Krizinden Kapitalizmin Çıkmazına

Rusya-Ukrayna savaşı, yalnızca Avrupa'daki siyasi ve güvenlik nüfuz alanlarının sınırlarını yeniden çizen askerî bir çatışma değildir; aksine aynı zamanda Avrupa ekonomisinin yapısı için de çetin bir sınav olmuş ve onlarca yıldır kıtanın ekonomik gücünün dayanaklarını temsil eden sanayi sektörlerindeki kırılganlığı da ortaya çıkarmıştır. Zira Şubat 2022'den itibaren savaşın etkileri, sadece enerji fiyatlarının yükselmesi, enflasyon ve tedarik zincirlerindeki aksaklıklarla sınırlı kalmamış; aksine köklü şirketlerin tökezlemesine, üretim faaliyetlerinin daralmasına, sanayi ve teknolojik zenginliğin bazı bölümlerinin küresel güç merkezleri arasında yeniden dağıtılmasına kadar uzanmıştır.

Ancak en önemli mesele, iflas eden şirketlerin sayısı değildir, aksine onların çöküşünden sonra yaşananlardır; peki onların varlıklarına kimler el koydu? Pazar paylarını kimler ele geçirdi? Avrupa şirketlerinin tökezlemiş olduğu sektörlerde, neden Amerikan ve Çin şirketleri genişleyebildi? Peki bizler, geçici bir Avrupa rekabet kriziyle mi karşı karşıyayız, yoksa küresel ekonomik güç dengelerinde daha derin bir dönüşümle mi karşı karşıyayız?

Avrupa: Enerji krizi sanayi krizine dönüştüğünde

Savaş, ithal enerjiye, özellikle de yıllarca Avrupa sanayisine rekabetçi maliyetlerle enerji sağlayan önemli bir kaynak olan Rus gazına aşırı bağımlılık gibi Avrupa ekonomisindeki yapısal zayıflık noktalarından birini ortaya çıkarmıştır. Tedarik zincirindeki aksaklıklar ve ithalat kaynaklarının değişmesiyle birlikte enerji ve üretim maliyetleri yükselmiş, kimya, metal, gübre ve ağır sanayi gibi sektörler zor bir ikilemle karşı karşıya kalmıştır; bu yüzden ya rekabet güçlerini azaltan yüksek maliyetlere katlanacaklar ya da üretimlerini, enerji, finansman ve teşvikleri daha uygun fiyatlarla sunan pazarlara taşıyacaklardır.

Avrupa Komisyonu'nun enerji fiyatları ve maliyetlerine ilişkin raporuna göre, 2021-2023 döneminde Avrupa Birliği'ndeki sanayi elektriği fiyatları, ABD'deki eşdeğer fiyatların yaklaşık iki ila üç katı seviyesinde kalırken, doğal gaz fiyatlarındaki açık ise yaklaşık üç ila altı kata ulaşmıştır. Bu açık sadece şirketlerin bütçeleri üzerinde bir yük oluşturmakla kalmamış, aksine bazı sanayi faaliyetlerinin kıta içinde varlığını sürdürmesini tehdit eden bir faktöre dönüşmüştür.

Bu baskılar, tanınmış isimlerin tökezlemesinde kendini göstermiştir. Nitekim geniş bir gayrimenkul ve ticaret imparatorluğu kurmuş olan Avusturyalı Signa Grubu, 2023 yılının sonlarında iflas sürecine girmiş ve onun krizi Alman Galeria mağazalar zincirine de yansımıştır. Ayrıca 1930 yılında kurulan İngiliz Wilko zinciri, onlarca yıl ev eşyaları ticaretinde faaliyet gösterdikten sonra, 2023'te iflas sürecine girmiştir. İngiliz Britishvolt şirketine ait batarya üretim projesi de sekteye uğrarken, bağımsız bir batarya sanayisi kurma konusunda Avrupa'nın

en önemli hedeflerinden birini temsil eden İsveçli Northvolt şirketi ise, Mart 2025 tarihinde iflasını açıklamıştır.

Göstergeler bu vakalarla sınırlı kalmamıştır. Zira Avrupa İstatistik Ofisi (Eurostat), Avrupa Birliği'nde şirket iflaslarının 2026 yılının ikinci çeyreğinde bir önceki çeyreğe kıyasla %5,7 arttığını ve 2019 yılında istatistik serisinin başlamasından bu yana en yüksek çeyreklik seviyeye ulaştığını açıklamıştır.

Çin rekabeti artık ihracatla sınırlı kalmamıştır; zira Rhodium Grubu ve Merics Merkezi'nin ortak raporuna göre Çin'in Avrupa Birliği ve İngiltere'deki doğrudan yatırımları 2025 yılında 16.8 milyar Avroya yükselerek bir önceki yıla göre %67 artmıştır. Bu yatırımlar, farklı sektörlerdeki yeni yatırımları ve satın alma işlemlerini de kapsamaktadır.

Bununla birlikte Avrupa sanayisindeki gerilemeden yararlanmak ile iflas eden şirketlerini doğrudan devralmak arasında ayrım yapılmalıdır; zira Avrupa'ya ait her varlık Çin'e veya ABD'ye geçmediği gibi, Avrupalı bir şirketin pazar payındaki her gerileme de belirli bir rakibin bu payın tamamını devraldığı anlamına da gelmez. Ancak genel eğilim, yatırımlarda, üretim kapasitelerinde ve sanayi alanındaki karar merkezlerinde bir kaymaya işaret etmektedir.

Avrupa'nın tökezlediği yerde neden Amerika başarılı oldu?

Burada çok önemli fikri ve ekonomik bir paradoks ortaya çıkmaktadır: Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri kapitalist sisteme mensup olup özel mülkiyete, rekabete, piyasaya ve sermayeye dayanmaktadır. Peki Amerika Birleşik Devletleri Avrupa'da tökezleyen yatırımları ve fabrikaları nasıl kendine çekebildi? Cevap, ekonomik ilkenin benzer olmasının, faaliyet gösterilen ortamın da benzer olduğu anlamına gelmemesinde yatmaktadır.

Çünkü ABD, geniş ve birleşik bir iç pazara, küresel nüfuza sahip bir para birimine, derin finans piyasalarına, büyük enerji kaynaklarına ve sermayeyi ve yetenekleri çekme konusunda büyük bir kapasiteye sahiptir. Devlet ayrıca kamu harcamaları, kamu ihaleleri, vergi teşvikleri veya teknolojinin korunması yoluyla stratejik olarak kabul ettiği sektörleri desteklemek için geniş kapsamlı araçlar kullanmaktadır. Böylece Amerikan kapitalizmi, devletten bağımsız bir serbest piyasa değil, aksine sanayi, teknoloji ve ulusal güvenlik çıkarları söz konusu olduğunda özel girişim ile devlet müdahalesini bir araya getiren bir modeldir.

Avrupa'ya gelince; gelişmiş bir bilimsel ve endüstriyel altyapıya sahip olmasına rağmen, karar alma merkezlerinin çokluğu ve ülkeler arasındaki politika farklılıklarının yanı sıra sermaye piyasalarının parçalanması ve bilimsel yenilikleri küresel ölçekte rekabet edebilecek dev şirketlere dönüştürmenin zorluğuyla karşı karşıyadır. Nitekim Mario Draghi'nin 2024 yılındaki Avrupa rekabetçiliğinin geleceğine ilişkin raporu, yatırım, inovasyon ve enerji alanlarındaki açığın giderek genişlediği konusunda uyarıda bulunmuş ve büyük miktarda ek yatırımın seferber edilmesi ve sanayi politikalarının daha derinlemesine koordine edilmesi çağrısında bulunmuştur. Bu anlamda Avrupa, kapitalist olduğu için tökezlemediği gibi Amerika Birleşik Devletleri de sırf kapitalist olduğu için başarılı olmamıştır; aksine üretim, finansman, enerji ve sanayi politikası şartları iki taraf arasında farklılık gösterdiği için bu şekilde olmuştur.

Çin: Devletin öncülük ettiği üretim gücü

Çin ise çok daha farklı bir model sunmaktadır; zira piyasa mekanizmalarını ve özel yatırımları kullanmakla birlikte, ekonominin stratejik yönünü belirleme işini yalnızca piyasa güçlerine bırakmamaktadır; dolayısıyla devlet, kredilerin ve yatırımların yönlendirilmesinde, öncelikli sektörlerin belirlenmesinde, altyapının inşasında ve ekonomik ve teknolojik güvenlikle bağlantılı sanayilerin desteklenmesinde merkezi bir rol oynamaktadır. Bu yaklaşım, Çin'in batarya, güneş paneli, elektrikli otomobil ve elektronik sektörlerinde devasa üretim zincirleri kurmasını ve bu sektörleri küresel ticarette etkili bir güce dönüştürmesini sağlamıştır.

Ancak sanayi başarısı, dengesizliklerin olmadığı anlamına gelmemektedir; zira Uluslararası Para Fonu, 2026 yılı Çin ekonomisine ilişkin raporunda iç talepteki zayıflığın, gayrimenkul sektöründeki krizin, artan borçların, devlet yönlendirmeli yatırımların risklerinin ve aşırı üretim kapasitesinin birikmesinin devam ettiğine dikkat çekmiştir; hatta Uluslararası Enerji Ajansı, "Yenilenebilir Enerjiler 2026" başlıklı raporunda, Çin'in önde gelen güneş paneli üreticilerinin %90'ından fazlasının 2026 yılında zarar kaydettiklerini ve 2024'ten bu yana 70'ten fazla şirketin aşırı üretim ve fiyatların düşmesi nedeniyle iflas veya tasfiye sürecine girdiğini ortaya koymuştur.

Burada önemli bir çelişki ortaya çıkmaktadır: En büyük güneş enerjisi sanayi altyapısını kurmayı başaran bir ülke, aynı zamanda bu sektörün kendi içinde bir kârlılık kriziyle karşı karşıyadır. Büyük miktarlarda üretim yapabilme kapasitesi, tek başına şirketlerin sürdürülebilirliğini veya dengeli bir ekonomik getiri elde etmesini garanti edemez.

Avrupa, Amerika ve Çin arasındaki karşılaştırma, günlük ekonomi politikalarının ötesine geçen bir soruya götürmektedir: Sorun ekonomik sistemin araçlarında mı, yoksa onun amaçlarını ve çalışma sınırlarını belirleyen felsefede mi yatmaktadır?

Kapitalizm; yeniliği teşvik etme, sermayeyi harekete geçirme ve üretimi genişletme konusundaki kapasitesini kanıtlamıştır. Ancak paranın hareketi reel ekonomiden koptuğunda veya finansal getiriyi büyütmek, üretimin sürdürülebilirliğinin ve toplumsal çıkarın önüne geçtiğinde, tekrarlayan çelişkilerle karşı karşıya kalmaktadır. Bazı durumlarda, varlıkların ve hisse senetlerinin değeri üretimin büyümesinden daha hızlı yükselmekte ve finansman ise fabrikaları ve teknolojiyi geliştirmeye yönelik bir araç olmaktan çıkarak başlı başına bağımsız bir faaliyete dönüşmektedir. Servetin ve piyasa gücünün yoğunlaşması, gelir dağılımında dengesizliklere de yol açmakta ve borçların birikmesi ve satın alma gücünün azalmasıyla birlikte ekonomi, krizlere karşı daha savunmasız bir hâle gelmektedir.

Bu riskler Avrupa ile sınırlı değildir; zira Amerika Birleşik Devletleri de mali ve yapısal zorluklarla karşı karşıyadır. Zira Kongre Bütçe Ofisi, Şubat 2026 tarihli raporunda, kamunun elinde bulunan federal borcun 2026 yılında gayrisafi yurt içi hasılanın yaklaşık %101'i seviyesindeyken, bütçe açıklarının devam etmesi

ve borç servisi maliyetlerinin artmasıyla birlikte 2036 yılında %120'ye yükseleceğini öngörmüştür.

Çin ise, büyük ölçüde yatırım ve ihracata dayanan bir modelden, iç tüketime daha büyük bir rol veren ve gayrimenkul, borç ve üretim fazlası dengesizlikleri tedavi eden bir modele geçiş zorluğuyla karşı karşıyadır.

Öyleyse hiçbir ekonomik güç çelişkilerden muaf olmadığı gibi sanayideki üstünlük de finansman krizlerini ortadan kaldırmaz, parasal güç adaleti garanti etmez ve merkezi planlama da kaynakların yanlış tahsis edilmesini önleyemez. Herhangi bir modelin varlığını sürdürebilme kapasitesi, dengesizliklerini düzeltebilmesine ve servet, üretim ve toplum arasındaki ilişkiyi belirleyebilmesine bağlı olmaya devam edecektir.

Ancak daha derin mesele, sadece servetin nasıl üretildiğiyle değil, aksine hangi amaç uğruna üretildiğiyle ilgilidir. Peki eğer zorunlu olarak servetin dağılımında adalete, toplumsal istikrara veya gelecek nesillerin haklarının korunmasına yol açmıyorsa, şirketlerin büyümesi, kârların artması ve piyasaların genişlemesi yeterli midir?

İşte burada, İslam'ın, bütün beşerî ilişkileri tedavi eden Rabbani ideolojiyi taşıyan ve ekonomik sistem, siyasi sistem ve değerler sistemiyle bütünleşen kapsamlı bir düzen tesis eden Raşidi Hilafet Devleti olan devletinin ortaya çıkmasıyla birlikte İslami model devreye girmektedir. İslam'ın ortaya çıkışı sadece dinî veya ahlaki bir dönüşüm değildi; aksine şer'î hüküm temelinde insan hayatını yeniden düzenleyen ve İslam'ı bireyin, toplumun ve devletin işlerini düzenleyen mütekamil bir yaşam biçimi hâline getiren kapsamlı bir medeniyet yükselişiydi. Bu model, kapitalizmin salgıladığı krizleri ve bunların yol açtığı ekonomik ve toplumsal dengesizlikleri ortadan kaldıracak bir anlayış taşımaktadır; ayrıca adalet, dayanışma ve insan onurunun korunması esasına dayanan bir alternatif sunarak insanlığa denge ve mutluluğu yeniden kazandırmayı ve İslam'ın nurunu yeryüzünün dört bir yanına yaymayı hedeflemektedir.

Hizb-ut Tahrir Merkezi Medya Ofisi İçin Yazan

Nebil Abdulkerim